

Başlık/ Title: Ömer Seyfettin'in "Mehdi" Hikâyesini Kronotop Kavramıyla Okumak

Yazar/ Author

Hasret OĞURLU

ORCID ID

0000-0001-6852-7237

Bu makaleye atıf için: Hasret Oğurlu, "Ömer Seyfettin'in 'Mehdi' Hikâyesini Kronotop Kavramıyla Okumak", *KARE*, no. 11 (2021): 343-353.

To cite this article: Hasret Oğurlu, "Reading Omer Seyfettin's 'Mahdi's Story' with the Concept of Chronotopes", *KARE*, no. 11 (2021): 343-353.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 15 Nisan / April 2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 06 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 20 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 11Dec 2019

MLA International Bibliography:Kabul Tarihi /AcceptanceDate : 28 Oct 2019

DRJI Directory of ResearchJournalsIndexing: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /AcceptanceDate: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Yazar: Hasret OĞURLU*

ÖMER SEYFETTİN'İN "MEHDİ" HİKÂYESİNİ KRONOTOP KAVRAMIYLA OKUMAK

Özet: Ömer Seyfettin, Türk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden biridir ve Türk edebiyatında Maupassant tarzı olay hikâyeciliğinin temsilcilerindedir. Ömer Seyfettin, hikâyede etkin bir anlatım sağlamak ve tematik değeri vurgulamak için yapısal unsurların kurgusuna önem verir. Kaleme aldığı birçok hikâyesinde yapıyı biçimlendiren başlıca unsur millî kimlik düşüncesidir. Yazar millî kimlik düşüncesini temellendirirken zaman ve mekân unsurlarını etkin bir biçimde kullanır. Zaman ve mekân edebî metinlerin en temel ve en önemli yapı unsurlarındandır. Anlatının iskeletini oluşturan bu öğeler, sürekli olarak etkileşim hâlinindedirler. Kronotop kavramı ise, zaman anlamına gelen 'chronos' ve mekân anlamına gelen 'topos' kelimelerinden meydana gelmektedir. İlk kez Bakhtin tarafından kullanılan bu kavram, uzam ve zamanın birbirinden ayrılmazlığını ifade eder. Bu çalışmada, Ömer Seyfettin'in "Mehdi" adlı hikâyesinde yer alan zamansal ve mekânsal unsurlar, Bakhtin'in 'kronotop' kavramından yola çıkılarak incelenmiştir. Hikâyedeki temel kronotoplar tespit edilmiş, bunların anlatıyı nasıl şekillendirdiği, hangi duygu ve değerleri bünyesinde barındırdığı ele alınmıştır. İnceleme sonucunda yazarın 'yol' ve buna bağlı olarak gelişen 'karşılaşma' kronotoplarını kullandığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Hikâye, "Mehdi", Bakhtin, Kronotop, Zaman, Mekân.

READING ÖMER SEYFETTİN'S "MAHDI'S STORY" WITH THE CONCEPT OF CHRONOTOPES

Abstract: Ömer Seyfettin is one of the important names of Turkish story telling and is one of the representatives of Maupassantstyle story telling in Turkish literature. Ömer Seyfettin gives importance to the construction of structural elements in order to provide an effective narrative in the story and to emphasize the matic value. The main factor shaping the structure in many of his stories is the idea of national identity. The authoruses time and space elements effectively while grounding the idea of national identity. Time and space are the most basic and most important structural elements of literary texts. These elements, which form the skeleton of the narrative, are in constantint eration. The word chronotopcomes from the words 'chronos' meaning time and 'topos' meaning space. This concept, first used by Bakhtin, expresses the inseparability of space and time. In this study, the temporal and spatial elements in Ömer Seyfettin's story named "Mehdi" were examined based on Bakhtin's concept of "chronotope". The main chronotopes in the story have been identified, how they shape the narrative and which emotions and values they contain are discussed. As a result of the examination, it was determined that the authorused the chronotopes of the "road" and the "encounter" that developed accordingly.

Keywords: Ömer Seyfettin, Story, "Mehdi", Bakhtin, Chronotope, Time, Space.

* Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, email: hasret.ogurlu@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6852-7237

Giriş

Konusunu tarihten, tarihî olaylardan, savaşlardan, çocukluk ve gençlik hatıralarından alan hikâyeleri ile Ömer Seyfettin'de millî kimlik, temel tematik mesele konumundadır. Tarih ve dil bilinci, vatan sevgisi, çocuk eğitimi, kadın, aile, eğitim gibi pek çok konu millî kimlik inşası fikrinin uzantısı olarak yazarda karşılık bulur. Onun hikâyelerinin yapısal özelliklerini incelemek, tematik değerin anlaşılması noktasında çok önemlidir ve metnin anlamına katkısı büyüktür. Ömer Seyfettin, hikâyede etkin bir anlatım sağlamak için yapısal unsurların kurgusuna önem verir. Aynı şekilde tematik değeri vurgulamak için de yapısal unsurlardan faydalanır.

Zaman ve mekân edebî metinlerin en temel ve en önemli yapı unsurlarındandır. Anlatının iskeletini oluşturan bu unsurlar, sürekli olarak etkileşim hâlinindedirler. Mekânda meydana gelen bir değişiklik zamanı, zamanda gerçekleşen bir değişim ya da dönüşüm de mekânı etkilemektedir. Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*'nde kişi, zaman ve uzamın anlatının temel yerlemleri olduğunu ve bu üç öğeden herhangi birinde gerçekleşen herhangi bir dönüşümün, ötekinin de dönüşümüne yol açtığını dile getirir:

... Dünyanın kendisi (uzam), onu ele alan özne (belli biri) ve her ikisinin de yer aldığı zaman (belli bir an). Bu üç öğeden birinde en ufak bir değişiklik oldu mu dünya aynı dünya değildir artık. (...) Uzam içinde her yer değiştirme zamansal yapının yeniden düzenlenmesini gerektirecek, aynı biçimde zaman içinde her yer değiştirme de zamansal ve bireysel yapıların yeniden düzenlenmesini zorunlu kılacaktır.¹

Zaman ve mekân, birbirini etkilemekle birlikte diğer yapı unsurlarını da (şahıs kadrosu, olay örgüsü vs.) doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir. Örneğin zamanın ya da mekânın taşıdığı simgesel bir değer ya da anlam, bir yandan karakterin duygu dünyasını, mizacını, eylemlerini, diğer yandan olay örgüsünü ve aksiyonu şekillendirebilir. Zaman ve mekân arasındaki bu denli güçlü bağın temelinde ise birbirlerine duydukları ihtiyaç vardır:

Zaman ve mekânın karşılıklı olarak birbirlerine duydukları ihtiyacın kuvveti, ikisi arasındaki güçlü bağın ana nedenlerinden birisidir. Zamanın tespiti, kısmen etkilerinin gözlemlenebilir hâle gelmesi için mekâna/nesnelere duyduğu ihtiyaç, mekânın/nesnelere de zaman içerisinde hayatlarını devam ettirebilmeleri en belirleyici husustur.²

¹ Tahsin Yücel, *Anlatı Yerlemleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2019, s. 13.

² Ayşe Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*, İstanbul: Kesit Yay., 2011, s. 287.

Mekân konusunda çalışmalar yapan Gaston Bachelard, zaman ve mekân arasındaki güçlü bağı “Mekân, peteklerinin binlerce gözünde, zamanı sıkıştırılmış olarak tutar. Mekân buna yarar,”³ ifadesiyle dile getirir. Söz konusu durumlar nedeniyle birbirini etkileyen, yönlendiren ve yeniden inşa eden bu iki kategorinin birbirinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.

Rus edebiyat teorisyeni Mikhail Bakhtin, “Romanda Zaman ve Kronotop Biçimlerine İlişkin Sonuç Niteliğinde Kanılar” adlı makalesinde, kronotop kavramından bahseder. İlk kez Bakhtin tarafından kullanılan bu kavram, uzam ve zamanın birbirinden ayrılmazlığını ifade eder. Bakhtin’in kronotop kavramına ilişkin tanımı, “edebiyatta sanatsal olarak ifade edilen zamansal ve uzamsal ilişkilerin içkin bağlantılılığına kronotop (harfiyen anlamıyla, zaman-uzam) adını vereceğiz”⁴ şeklindedir. Bakhtin’in ifadelerine göre kronotopta zaman ve mekân aynı anda bulunmalı, iç içe geçmeli ve aynı zamanda duygu ve değerlerin izini taşımalıdır.⁵

Zaman, mekânın aksine soyut bir kavramdır. Fakat Bakhtin’e göre kronotoplar sayesinde “zaman dokunulur ve görünür hâle gelir; zaman-uzam anlatıdaki olayları somutlar, cisimleştirir onlara, yaşam kazandırır.”⁶ Kısacası metinde yer alan her zaman unsuru, mekânla birlikte bir anlam kazanmakta ve Bakhtin’in ifadesiyle ete kemiğe bürünmektedir. Metni daha iyi anlamaya ve çözümlemeye yarayan bir kavram olarak kronotop, metnin anlam dünyasını da zenginleştirmektedir. Bu noktadan bakılınca Bakhtin’in bu yaklaşımı, farklı anlam katmanlarına ve alt metinlere ulaşma noktasında da oldukça zengin bir çözümlemeye imkân sağlar.

Ömer Seyfettin’in 1914 yılında *Türk Yurdu* dergisinde yayımlanmış olan “Mehdi” adlı hikâyesi, zaman-mekân birlikteliği ve kronotop açısından incelenmeye uygun bir metindir. Yazar bu hikâyesinde zamansal ve mekânsal unsurlar üzerinden vermek istediği mesajları anlatının içine yerleştirmiş, özellikle hikâyedeki yoğun mekân tasvirleriyle anlatının etkisini güçlendirmiş ve milletine, millî uyanış çağrısında bulunmuştur.

“Mehdi” Hikâyesindeki Zamansal ve Uzamsal Değerler

Hikâyede, kaybedilen Balkan topraklarında yapılan bir tren yolculuğu anlatılır. Balkan coğrafyasından çekiliş ve Türklerin yaşadığı mekânların kaybı ve tahribi, hikâye anlatıcısının üzerinde durduğu esas konudur.

³ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikasi*, çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yay., 2020, s. 39.

⁴ Mikhail Bakhtin, “Romanda Zaman ve Kronotop Biçimlerine İlişkin Sonuç Niteliğinde Kanılar”, der., Sibel Irzık, *Karnavaladan Romana*, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2020, s. 296.

⁵ Bakhtin, *Karnavaladan Romana*, s. 296.

⁶ Bakhtin, *age.*, s. 303-304.

Dolayısıyla bu hikâyede mekânlar üzerinden verilen mesajlar oldukça önemlidir.

Vatan toprağından ayrılmamanın vermiş olduğu derin üzüntü ve ıstırap içerisinde olan beş Türk, Serez istasyonundan yola çıkarlar. Yolculuk sırasında gelişen konuşmalarla hikâye ilerler ve bu yolculuk sıradan bir tren yolculuğı olmaktan çıkarak derin anlamlar kazanır. Trendeki yolculardan birisi Mehdi'nin geleceğini ve İslam ülkelerini olumsuzluklar içeren durumundan kurtaracağını söyler:

- Ya Mehdi? Mehdi çıkmayacak mı?
- Hangi Mehdi?
- Hangi Mehdi olacak? Daha onu bilmiyor musun? Mehdi çıkacak. Müslümanların başına geçecek. Gâvurların hepsini öldürecek. Bütün dünyayı Müslüman yapacak.⁷

Bu aslında o dönem için birçok Müslüman'a ait bir inanç ve beklentidir. Ömer Seyfettin, sözünü emanet ettiği diğer kahraman vasıtasıyla bu inancı eleştirir ve milleti kendisi için uyanışa ve harekete geçmeye çağırır. Kurtuluşun ancak çalışmakla ve milletin içindeki 'hâdi'lerle mümkün olacağını söyler:

Bir kavmin hâdileri o kavmi gaflet, cehalet, idraksizlik uykusundan uyandıranlardır. Biz Türkler kurtarıcılarımızın elindeki mukaddes ve hidayet şulelerinin aydınlattığı millî bir mefkûreye doğru yürüyecek, altında inlediğimiz zincirleri kırarak, diğer Türk olmayan İslam kardeşlerimizin bile imdadına yetişeceğiz. Ve bizim gibi her İslam kavim de kendi hâdisini beklemekle haklıdır. Bu müjdeyi biz Müslümanlara Kur'an-ı Kerim vermiştir. Evet, işte Kur'an-ı Kerim elimizde... Bir Mehdi yoktur. Fakat birçok hâdiler olacaktır.⁸

Hikâye yapısal olarak incelendiğinde, yoğun mekân tasvirleri dikkati çeker. Tren, olayların geçtiği somut bir mekândır. Ancak zaman unsuruyla birleşerek simgesel bir anlam kazanır. Böylelikle tren sıradan bir mekân olmaktan çıkar ve kaybedilen toprakları, sıladan ayrılışı ifade eden bir mekân hâline gelir. "Mehdi" adlı hikâyede ortaya çıkan zamansal ve uzamsal değerler ise yol ve karşılaşma kronotoplarıdır.

Yol Kronotopu

"Mehdi" hikâyesi 'yol kronotopu' açısından da dikkate değer bir metindir. Bakhtin'e göre yol kronotopu, hem yeni başlangıçların hareket noktası hem de olayların sonuçlandığı yerdir.⁹ Hikâyedeki yol ögesi, zaman ve mekânı bir arada tutan ve bütünleyen bir yapıda ortaya çıkar. Hikâyedeki

⁷ Ömer Seyfettin, "Mehdi", *Hikâyeler 1*, haz., Hülya Argunşah, İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 360.

⁸ Ömer Seyfettin, "Mehdi", s. 362.

⁹ Bakhtin, *Karnavaladan Romana*, s. 297.

olaylar bir yolculuk sırasında cereyan eder ve yol ilerledikçe dışarıda görülen manzarayla birlikte kahramanların duyguları da yoğunlaşır. Tren yol alırken içerisindeki insanlar da kimi zaman geçmişe, kimi zaman geleceğe, kimi zaman da olmayı arzuladıkları mekân ve zamanlara doğru yol alırlar. Geriye dönüşler ve ileriye sıçrayışlarla ise zamanlar ve mekânlar arası bir geçiş gerçekleşir:

Yol, zamanın mekânda akışını somut olarak gösteren güçlü örneklerden birisidir. Soyut bir kavram olan zaman, yol olgusuyla bütünleştirildiğinde ve buna dayalı benzetmelerle tarif edilmeye çalışıldığında gözle görülür bir somutluk kazanır. İnsanın yol üzerindeki hareketleri, bununla birlikte mekânın da zaman gibi değişmesi ve ilerlemesi her iki ögenin birbirleriyle eşgüdümlü olarak ilerledikleri izlenimini oluşturmaktadır. Böylelikle zamanla mekân sadece keşişmekle kalmaz, şeklini alabileceği somut bir beden de kazanmış olur.¹⁰

Aşağıdaki alıntıda yer alan ‘bir an içinde’ ifadesi zamana ait bir belirlemedir. “Türkiye idaresindeki Selanik” ise kahramanın olmayı arzuladığı muhayyel bir zaman ve mekânı düşündürür. Dolayısıyla burada zaman ve mekân, Bakhtin’in işaret ettiği üzere görünür anlamda iç içe geçmiştir:

Bir an içinde ‘Türkiye idaresindeki Selanik’e gidiyorum,’ hayaline kapılıyor ve kapıyı kırmızı fesli bir kondüktörün açacağını bekliyordum.¹¹

İnsanın hissettiği zamanı, zaman algılarını belirleyen, değiştiren mekânın durumu ve onlar üzerinde bıraktığı olumlu-olumsuz etkilerdir. Bu bakımdan mekân olarak yol incelenirken zamanın akışına da dikkat etmek, ayrıca üzerinde durulması gereken hususlardandır.¹² Zaman, uzamla kaynaşarak uzamın içine akar ve yolu şekillendirir.¹³ Bu açıdan baktığımızda hikâyedeki zamanın akışı dikkati çeker. Yol ilerledikçe zamansal bir akış ve süreklilik kendini hissettirir. Camdan seyredilen manzara sayesinde akan mekânlar vasıtasıyla zamanın da akmakta olduğu somut bir görünüm kazanır:

Ben Yunanistan’da olduğumu unutmuştum. Ağaçlar, hendekler pencerelerin arkasından hızla geçip gidiyordu.¹⁴

Zaman, yol unsuruyla birlikte değişimler gösterebilir. Yolun fiziksel durumuna bağlı olarak zamanda hızlı bir akış ya da belirgin bir duraksama hissedilebilir. Burada belirleyici olan unsur mekândır.¹⁵ “Mehdi”

¹⁰ Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*, s. 304.

¹¹ Ömer Seyfettin, “Mehdi”, s. 358.

¹² Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*, s. 303.

¹³ Bakhtin, *Karnavaldan Romana*, s. 297.

¹⁴ Ömer Seyfettin, “Mehdi”, s. 358.

¹⁵ Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*, s. 303.

hikâyesinde de zamanın sürekli ilerleyişinin yanı sıra hissedilen farklı bir zaman akışı da söz konusudur.

Zaman hikâyesinin kimi yerlerinde ağır aksak ilerler. Özellikle kaybedilen mekânlardan geçilirken kahramanlar zamanın bir türlü geçmemesinden yakınırlar. Trendekiler, "Müslüman memleketlerinde duyulan yakıcı ve dondurucu ağır tevekkülün taştan sükûnuyla"¹⁶ susarlar ve kendilerini onlar için geçmek bilmeyen bir zamanın içinde bulurlar. Kaybedilmiş mekânların ve tehlikede olan vatanın verdiği korkunç his zamana da sirayet eder. Bu durum, zaman-mekân etkileşimini ortaya koyar niteliktedir. Dolayısıyla görülen mekânlar zamanın akışı üzerinde doğrudan etkilidirler.

Zaman ve mekân birlikteliğini ifade eden kronotop kavramının anlatı kahramanlarıyla oluşan bağı da dikkat çekicidir. Ayşe Demir, kronotopun şahıs kadrosuyla bütünlük kazandığını ve bireyle daha anlamlı hâle geldiğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

...Çünkü sahnede eylemde bulunan, kronotopu anlamlı hâle getiren ve anlam katmanlarını yüzeye çıkaran şahıslardır. Zamanla mekânın bütünleştiği sahneler kurgusal açıdan önemlerini burada gerçekleşen tarihsel olaylardan, diyaloglardan ve çatışmalardan almaktadırlar. Bunların merkez noktasında, birey vardır. Yani kronotop önemini dolaylı olarak şahıs kadrosunun kurgu içerisindeki eylemlerine borçludur.¹⁷

"Mehdi" hikâyesinden yapılan şu alıntı, söz konusu duruma örnek gösterilebilir:

Karşımdan bir ses:

-Kendimi Türkiye zamanında zannettim, dedi. Yanımızda hiç yabancı yok!¹⁸

Kompartımanda birlikte yolculuk yapan beş kişi Türk ve Müslüman'dırlar. Bu durum, kahramanın mekânı farklı algılamasına olanak sağlar. Yanlarında yabancı birinin olmaması kahramanın arzuladığı bir durumdur ve kendini Türkiye'de gibi hisseder. Böylelikle hikâyede mekânsal ve zamansal değişim meydana gelmiş olur. Kahraman için artık yol, gerçek zaman ve mekânda değil, bulunmak istediği bir mekân ve zamanda geçer. Sonuç olarak anlatı kahramanlarının düşünceleri, duyguları ve hayalleri, mekân algısını, zamanı ve hisleri de yönlendirip değiştirebilir. Bu da kronotoplar sayesinde gerçekleşir. Aslında hikâyedeki gerçek ve somut mekân tren kompartımanıdır. Ancak yolda birçok farklı mekânla daha karşılaşılır. Kompartıman penceresinden seyredilen mekânlar ve o mekânlara dair imajlar da oldukça önemlidir. Kahramanı asıl etkileyen de yolda gördüğü bu mekânlar ve manzaralardır. Dolayısıyla yolun nereden,

¹⁶ Ömer Seyfettin, "Mehdi", s. 357.

¹⁷ Demir, *Mekânın Hikâyesi Hikâyesinin Mekânı*, s. 302.

¹⁸ Ömer Seyfettin, "Mehdi", s. 357.

hangi mekânlardan geçtiği de hikâyedeki zaman mekân bağlantısını açıklayacak ipuçları verir. Hikâye kahramanı pencereden baktığında, minareleri yıkılmış ve haç asılmış mescitler görür. Burada mekânlara atfedilen kutsallığın yok edilmesi vurgulanır. Mescitler, Müslümanlar için kutsal mekânlardır ve bu mekânların tahribi dine, millete ve doğrudan belleğe vurulmuş ağır bir darbedir:

Hava pek soğuktu. Kapalı camların ince buğularından minareleri yıkılmış, mescitlerinin üzerine haçlar asılmış tenha köyleri görüyor gibi oluyorduk. Bu köyler uzaklarda, ta ufkun nihayetindeki mor sislerin içinde idi. Şimdi ezanın sustuğu bu öksüz yurtlara çanlarını ulutmak için Selanik'e vapur vapur gelen Kafkasya Rumları yerleşiyorlardı. Susuyorduk. Ve sanki bize milyonlarca kan ve din kardeşlerimizin ölümünü hatırlatan dışarısını, bu düşmanın öz vatanımızdan zorla kopardığı altın sahraları görmemek için önümüze bakıyorduk.¹⁹

Yolculuğun bir başka yerinde yazar, mekân kaybından dolayı yaşanan üzüntü ve çaresizliği şu cümlelerle dile getirir:

Biz susuyorduk... Tren seyrek ve fasıllı ağaçlıkların arasından geçiyordu. Ve Türklerden kalma sarı badanalı eski karakollar, bu yollardan kaçarken mahvolmuş gafil bir milletin dinsiz ve yıkık mabetleri gibi, ikişer, üçer kilometre ara ile sıralanmış hâlâ duruyordu.²⁰

Ömer Seyfettin bu hikâyesinde kaybedilen mekânlar üzerinden millî benliğe dönüş çağrısı yapar. Trenin güzergâhı Türklerin çekildiği Balkan coğrafyasından geçer. Yol boyunca terk edilmiş, tahrip edilmiş Türk yapıları göze çarpar. Bu durum mekânın yabancılaşması duygusunu doğurur.

Demir "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân" adlı makalesinde kimlikle mekân arasındaki ilişkiye değinmiş, kaybedilen mekânlar ve millî kimlik uyanışı arasındaki ilişkiye dair şu çıkarımlarda bulunmuştur:

Sadece sahip olunan değil kaybedilen topraklar da millî kimliğin oluşumu ve devamı için aynı olumlu etkileri oluşturabilir. Elde olan topraklara bağlılık ve onu koruma isteği nasıl bireyleri/yurttaşları aynı amaç ve ideal etrafında birleştiriyorsa kaybedilmişlere duyulan üzüntü ve hasret duyguları da aynı birleştiriciliği sağlar. Çünkü insanları mutluluk kadar hatta ondan daha ziyade acı da bir araya getirir ve bir arada tutar.²¹

İnsanlar/toplumlar, hatırlayacaklarını, zaman ve mekân bileşimi ile hafızalarına kodlarlar. Hem bireysel hem de toplumsal hatırlamanın en önemli boyutunu, hatırlanan olayın zamanı ve mekânı oluşturur. Mekân,

¹⁹ Ömer Seyfettin, *age.*, s. 357.

²⁰ Ömer Seyfettin, *age.*, s. 363-364.

²¹ Ayşe Demir, "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS Bildirileri, Ankara, 2007, s. 200.

zaman ve hafıza arasında yadsınamayacak ölçüde yoğun bir ilişki vardır; mekân ve zaman bütünlüğü, hafızanın iki varlık koşulu olarak karşımızda durmaktadır.²² Bunun bir sonucu olarak mekânsal-zamansal unsurlar, toplumsal ve bireysel belleğin saklama alanları olarak birleşirler. Dolayısıyla belleği diri tutmak amacıyla yazılan metinlerde kolektif belleğin²³ ortaya çıkarılmasında ve inşa edilmesinde araç olarak kullanılırlar. Ömer Seyfettin de bu hikâyesinde yol boyunca okuyucuya gösterdiği mekânlarla zamanı iç içe geçirerek belleği canlı tutmayı hedeflemiştir.

Karşılaşma Kronotopu

"Mehdi" hikâyesindeki temel kronotoplardan biri de 'karşılaşma' kronotopudur. Karşılaşma yola bağlı olarak gelişir ve hikâyede karşılaşmaların gerçekleştiği yer trendir. Bakhtin'e göre;

Yol, rastlantısal karşılaşmalar için özellikle iyi bir yerdir. Yolda -tüm toplumsal sınıfların, zümrelerin, dinlerin, milliyetlerin, çağların temsilcileri olan- çok değişik insanların izledikleri uzamsal ve zamansal patikalar, tek bir uzamsal ve zamansal noktada kesişir.²⁴

Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeye birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak bir araya gelebilir; herhangi bir zıtlık boy gösterebilir, en farklı yazgılar çarpışıp iç içe geçebilir.²⁵ Aşağıda hikâyeden yapılmış alıntıda Bakhtin'in işaret ettiği gibi karşılaşma mekânında toplumsal ve mekânsal mesafeye birbirinden ayrılmış insanların bir araya geldikleri görülür:

Bilmem hangi istasyonda durmuştuk. Trenin kapısı birdenbire açıldı ve ihtiyar hoca susuverdi. Esmer bir kondüktör silindir şapkalı bir Rum'a:

– Buyurunuz...

diyordu. Bu herif bize tarif olunamayacak derecede derin bir nefret ve istikrahla bakarak Rumca:

– Fakat burada Türkler var!

diye durdu. Suratını ekşiterek hepimizi ayrı ayrı süzdü. Kahraman kondüktör hemen yararlığını gösterdi:

– Haydi bre... Öbür başa toplanın. Burada pencerenin önünde mösyö rahat edezek...

Hoca ile karşısındaki genç, yüzlerini yere eğerek bizim tarafımıza gelip sıkıştılar, giren şık ve küstah mösyö şapkasını çıkarıp, ayaklarını karşıki kanepenin üstüne uzattı.²⁶

²² Faruk Karaarslan, *Toplumsal Hafıza*, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019, s. 106-107.

²³ Kolektif bellek konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Maurice Halbwachs, *Kolektif Bellek*, çev., Zuhale Karagöz. İstanbul: Pinhan Yay., 2019.

²⁴ Bakhtin, *Karnavaldan Romana*, s. 297.

²⁵ Bakhtin, *age.*, s. 297.

²⁶ Ömer Seyfettin, "Mehdi", s. 363.

Kompartımana gelen Rum'la birlikte var olan tezat daha görünür hâle gelir. Trendeki Müslüman Türkler ile Rum mösyö, din ve milliyet noktasında karşıt durumdadırlar. Ömer Seyfettin bu durumu bir 'karşılaşma' şeklinde kurgulayarak tezadı öne çıkarır. Bu durum uyanışa dair yapılan çağrının ve millî benliğe dönüş fikrinin etkili olmasını sağlamıştır.

Kronotopların en önemli katkılarından biri de metnin ruhuna, olay örgüsüne kattığı anlamdır. Hikâyenin bu karşılaşmadan önceki bölümü Türklere umut vaad eden, güven aşıl原因an hocanın sözleriyle biter. Burada az da olsa kurtuluşa dair hissedilen umut, mösyö Rum'la karşılaşma sonrası yerini umutsuzluğa ve sessizliğe bırakır:

Yolcu mösyö, sigarasının küllerini üzerimize fırlatıyor, tükürüyor, sonra avazı çıktığı kadar Bizans İmparatoru ve Yunanistan Kralı XII'nci Konstantin için bestelenmiş Fransızca bir şarkıyı haykırıyordu. Biz susuyorduk... Tren seyrek ve fasılalı ağaçlıkların arasından geçiyordu. Ve Türklere kalma sarı badanalı eski karakollar, bu yollardan kaçarken mahvolmuş gafil bir milletin dinsiz ve yıkık mabetleri gibi, ikişer, üçer kilometre ara ile sıralanmış hâlâ duruyordu. Susuyorduk.²⁷

²⁷Ömer Seyfettin, *Hikâyeler 1*, s. 362.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışmada, Bakhtin'in kronotop kavramından yola çıkılarak Ömer Seyfettin'in "Mehdi" adlı hikâyesi zamansal ve mekânsal açıdan incelenmeye çalışılmıştır. Bunun sonucunda hikâyede en temel ve yaygın olan iki kronotop tespit edilmiştir. Bunlar 'yol' ve yola bağlı olarak gelişen 'karşılaşma' kronotoplarıdır.

Hikâyede yer alan yol kronotopunun anlatı açısından taşıdığı anlam ve temsil ettiği değerler oldukça önemlidir. Yolda görülen terkedilmiş Türk yapıları, mekânın yabancılaşması duygusunu doğurur ve millî kimlik uyanışını başlatır. Ömer Seyfettin yol boyunca zaman ve mekânı iç içe geçirerek bu kronotopu etkili kılar.

"Mehdi" hikâyesindeki karşılaşma kronotopunun ise din ve milliyet noktasında karşıt durumda olan iki zümreyi bir araya getirdiğini söyleyebiliriz. Trende gerçekleşen karşılaşma sonucunda kişilerin zihninde ve metinde farklı duygu ve anlamlar meydana gelmiştir. Türklere hakaret eden ve kötü muamelelerde bulunan hikâye kişisinin varlığı, hikâyedeki diğer kahramanları düşünmeye sevk etmiştir.

Ömer Seyfettin, "Mehdi" hikâyesinde zaman ve mekân öğelerine yer vermiş, özellikle de kaybedilen mekânlar üzerinden 'uyanış, millî benliğe dönüş' çağrısı yapmıştır. Bu sebeple hikâyede kullanılan mekânların ve bazı zamansal motiflerin, tesadüfen seçilmediğini ve bir amaca hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Bachelard, G. *Mekânın Poetikası*. çev. Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yay., 1996.
- Bakhtin, M. "Romanda Zaman ve Kronotop Biçimlerine İlişkin Sonuç Niteliğinde Kanılar". *Karnavaaldan Romana*. der. Sibel Irzık. İstanbul: Ayrıntı Yay., 2020: 315-333.
- Demir, A. "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Millî Kimlik İnşa Unsuru Olarak Mekân". *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi ICANAS Bildirileri*. Ankara, 2007: 195-207.
- Demir, A. *Mekânın Hikâyesi Hikâyenin Mekânı*. İstanbul: Kesit Yay., 2011.
- Halbwachs, M. *Kolektif Bellek*. çev. Zuhal Karagöz. İstanbul: Pinhan Yay., 2019.
- Karaarslan, F. *Toplumsal Hafıza*. İstanbul: Ketebe Yay., 2019.
- Ömer Seyfettin. "Mehdi". *Hikâyeler 1*. haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yay., 2020, s. 357-364.
- Yücel, T. *Anlatı Yerlemleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yay., 2019.